

Beszélgetés Laták Istvánnal

Laták István írói munkássága és a HID-nál való tevékenysége

F e h é r : Laták István egész írói munkássága és életútja szorosan egybekapcsolódik a két háború közötti vajdasági forradalmi mozgalmakkal. Megkértük a Kolduslázak, a Düh, a Kültelek, a Szürke napok és még néhány jónéhány novellás- és verseskönyv szerzőjét, mondja el olvasóinknak, mikor is kezdődött írói munkássága.

L a t á k : Gyerekkori kísérleteimről nem beszélnek. Ezen minden diák átessett. De velem ezzel egyidőben más is történt. Kisdíákként megnyomordtam a lábamra. A betegség gyorsabban érlelt. Míg a többi gyerek játszott, én a könyveket bújtam. Korán fölébredt vizsgálódó ösztön hajtott, hogy élesen megnézzek mindent. Közben nagy szegénységben éltem. Apámék szakszervezeti harcai, sztrájkjai kinyitották a szememet. Az elnyomatás, az igazságtalanság elleni lázadozás adta kezembe a tollat, hogy ne hallgassam el azt, ami a hozzám hasonló sorúsákat velem együtt szenvedéssel sújtotta. Ez indított el, több mint

harminc évvel ezelőtt. Már zsenge ifjúkoromban komolyabban néztem az irodalomra. Megértettem, hogy az összes művészetek eszközei közül a SZÓ fejezheti ki legjobban az ember mondanivalóját. (Előbb ugyanis festeni kezdtem.) Egy munkáslap, a Szervezett Munkás közölte írásomat 1926—27-ben, és ez igen mély benyomást tett rám. Ez a szép példányszámú mozgalmi hetilap bátorhangú írók között szólaltatott meg irodalmi melékletében. A harcos cikkek, novellák, versek és tudósítások között megjelent írásai révén én is az ige hirdetőik társának kezdtem érezni magam. Innen számítom pályám kezdetét. Mert ez irodalmi — és ha akarják — osztály-álláspont vállalása is volt. Persze, előbb is álmodoztam már arról, hogy író leszek. Meg is jelentek különböző újságok hasábjain diákos játékból származó vagy kísérletként írt verseim és karcolataim, de a munkáslapban való megjelenésemet éles határvonalnak látom, amely döntően befolyásolta minden további tevé-

kenységemet. Ettől kezdve a dolgozó tömegek írója akartam lenni, és amennyire mostoha sorsom és a szűk kisebbségi keretek engedték, azzá is lettem. A legfogékonyabb ifjúkorban találkoztam az országos mozgalommal. Hamarosan közölték írásaimat a tisztességesebb, tekintélyes polgári lapok is. De továbbra is az volt a főtörekvésem, hogy a munkásoknak szóló lapokban szólhassak. Éreztem, mit jelent élő, ismert egyénekből álló tömegnek írni. Az írás kimegy a munkások közé és eleven agitációs anyagá válik. Dobogón és alkalmi színpadokon fölolvassák, elszavalják, népes kultúr-esteken és más összejöveteleken megszólal és megdobogtatja a szívet az őszinte költői üzenet. Nagy élmény ez, kitörölhetetlen. Akik megértenek, akik bírálva bár, de szeretnek bennünket, azoktól többé nem lehet elszakadni... A síró és beteg gyermekek, a bántódást szenvedett emberek, a nyomorékok és szerencsétlenek sorsa bántott mindig. A penészes szobák költőjének, a rongyosok propagandistájának csúfoltak sokáig. Az elnyomottak reménykedése, a munkanélküliek búja-baja szólalt meg írásaimban, hisz magam is sok-sok éven át állásfoglalásom és írásaim miatt a bojkottált és üldözött dolgozók életét éltem könyveim megjelenése után is. Megszólal soraimban az egyszerű emberi szellem érzése, párja-kereső szomorúsága vagy megsértett életének siratása, de a letiportak szabadságvágya, a harcolni tudók öröme és bizakodása is kifejezést talált, különösen lírámban. Fontos álmom volt életemben első könyvem megjelenése. 1928-ban összeválogattam egy csomó megjelent és néhány még nem közölt írásomat és merészen nekivágtam az egyéni könyvkiadásnak. Azt is meg kell említenem, hogy akkoriban harcos író másképpen meg sem jelenhetett. Első könyvem némi nevet szerzett, sajtópórt hozott, és fölkellettém irántam a dolgozók figyelmét és bizalmát. Egy év múlva kiadtam második könyvemet. Ekkor már támadtak is — hivatalból — egyes újságírók. Amikor harmadik könyvem, a *Kültelek* megjelent, már a polgári kritika szerint is a vajdasági irodalom elsői közé kerültem. 1940-ben megjelent *Egy élet árad* című verseskönyvem, amely a Híd

folyóirat könyvsorozatában, két kiadásban jelent meg csaknem háromszáz példányszámban, mind elfogyott. Ez sem azelőtt, sem azóta nem történt meg vajdasági verseskönyvvel.

F e h é r: Köztudomású, hogy írói pályája egybekapcsolódik a Híd-dal és a folyóirat köré csoportosult haladó erők harcával. Mondana-e néhány szót a Híd megalakulásáról?

L a t á k: Az 1929. évi királyi diktatúra proklamálása után betiltottak minden haladó lapot és folyóiratot. A baloldali erők azonban, különösen a fiatalok nem nyugodtak. A diktatúra első éveinek dühöngése után hamarosan új lapokkal kísérleteztek. Ilyen volt Szubotícán az *Örtűz*, a *Kritika*, a *Vajdaság*, amely később *Tovább* címen határozottan baloldalra fordult és mintegy előkészítette a Híd megindítását. A *Tovább*-ot néhány szám után betiltották. Munkatársait, szerkesztőit rendőrség felügyelet alá helyezték. Amikor aztán a szuboticei Népkör fiataljainak kiadásában megjelent a Híd, a *Tovább* volt munkatársai egyenként álnéven behúzódtak a Híd hasábjaira. Köztük elsőként jömagam is, aki a *Tovább* felelős főszerkesztője voltam. A Híd a baloldallal rokonszenvező fiataljának köszönheti megindulását, de habár mint általános ifjúsági lap indult, a közömbös vagy a jobboldallal rokonszenvező csoportosulások lassan elmaradtak olvasói közül. A folyóirat a cenzúra ezer akadályával szembeszállva, egyre szélesebb táborot szerzett magának. Hamarosan egy kisebb írói csoport alakult ki körülötte, és jöttek hites fiatalok, akik tehetségük javával a Híd-ban szolgálták a haladó gondolat ügyét.

F e h é r: A haladószellemű író szerepe nyilván egészen sajátos volt az akkori körülmények között. Összefoglalná-e, mit jelentett akkor osztályharcos írónak lenni?

L a t á k: Elég különös volt a helyzetünk, különösen kezdetben. Előtünk néhány régi széplélek és néhány emigráns-író küzdött a dermesztő közönnnyel. Az emigránsok

inkább a munkásosztály felé fordulva próbáltak még a polgári lapokban is modern irodalmat csinálni. A nagyszámú izmusok burjánzásának kora volt ez. Mi néhányan a vajdasági magyar fiatalok közül elkezdtük reálisan fölmérni helyzetünket. Elsősorban a helyzet-tudatosságot éreztük föladatunknak, s ez nyomta rá bélyegét egymásután kibontakozó kezdeményezéseinkre. Rendesen fizetett írói tiszteletdíjakról alig lehetett beszélni, de itt-ott az olcsó nyomdáknak elkészült egy-egy új könyv. Piacuk azonban alig volt. Nekünk kellett piacot teremtenünk. S egy évtized alatt meg is teremtettük. Pedig nagyon nehéz dolgunk volt. A nemzeti jogok tiprásának, sztrájkoknak és élénk politikai ellenállásnak időszakára esik ez a mi tevékenységünk. A Híd társszerkesztőjeként elsősorban az irodalmi rovatnál foglalkoztam. Többet szerveztem, mint írtam akkoriban. Átjavitgattam kezdő emberek írásait, leveleztem velük, bátorítottam őket. Az akkor jelentkezett fiatal írók közül néhányan ma már a mi kis irodalomtörténetünkhez tartoznak: Thurzó Lajos, Csépe Imre, Ósz Szabó János, a földmunkás tollforgató, azután Schwalb Miklós, Simokovics Rókus és még néhány. A szerkesztés és levelezés mellett igyekeztem a magam műveltségét is gyarapítani, közben különféle privát foglalkozásokkal kenyeret keresni, míg a Híd rendszeres alkalmazottai nem lettünk Mayer Ottmárral együtt. Túrni kellett közben a rendőrség időnkénti látogatásait, házkutatásokat elől rejtegetni legjobb könyveimet, és sokszor rejtegetni kézirataimat is, mert ha a detektívek kezébe kerültek, azokat is elvitték.

F e h é r: Nyilván ide tartozott a cenzúra elleni állandó harc is.

L a t á k: Igen, igen. Új nyelvet kellett elsajátítanunk. Ahogy Lenin mondaná, meg kellett tanulni az „átkos ezópusi nyelvet”, hogy a cenzúra minél kevesebbet akadékoskodhasson, mert nehezen szedtük össze a nyomtatásra a pénzt, s minden újra kinyomtatott oldal drágította a lapot. A cenzúra piros plabásza

sok cikket, néha novellákat és verseket is félbeszakított vagy teljesen törölt. Ilyenkor valahol a szerkesztői üzenetek mögött pár szóban bejelentettük, hogy „technikai okokból” milyen írások csonkultak meg vagy maradtak ki teljes egészében. De aztán siettünk a nyomdában becsomagolt lappal a vasúti postára, ahonnan mindjárt vonatra tették a küldeményeket, nehogy még ezt a csendes bejelentést is kicenzúrázza az ügyész. Külön tudomány volt a vajdasági ügyész-cenzorokat kiismerni. A szubotici többet hagyott elmondani a szépirodalomban, örökké az elvi cikkeket boncolgatta, a zombori ügyész viszont a versektől félt és így tovább. Ha az ügyész egy idő múlva változott, új taktikát kellett alkalmazni. A diktatúra lazulásának éveiben, amikor az ellenzék előretört a választásokon, néha már alkudozhattunk is a cenzorral. Nem volt már biztos a dolgában. Ő is tett engedményt, mi is változtattunk valamicskét a cikk éles hangján. De azért mindenképpen állandó idegeskedés, találgatás volt ez, az ügyészt, mint egy sakkpartnert, szakadatlanul figyelni kellett, s nagy körültekintéssel kerülni, hogy értelmes dolgokkal napvilágra jöhessünk.

F e h é r: Érdekes volna hallanunk arról is, hogy milyen hatással volt a Híd a két háború közti munkástömegekre, azután arról, hogyan történt a terjesztés.

L a t á k: Az országosan föllendült szakszervezeti mozgalom széles alapot kínált a Híd fölvilágosító munkájának. Az ipari munkások nagy része, a földmunkások tízezrei gyülekeztek a szakszervezetekben, és több helyen hatalmas sztrájkokat kezdték nagyobb kenyerért és politikai jogokért. Igen élénk és politikailag helyes kultúrunka folyt sok-sok kisebbségi kultúrintézményben is, de elsősorban a szakszervezetekben. A Híd szerkesztőbizottságának vezetésével Szuboticán rendszeres fölolvadásokat, színelőadásokat, szavaloásokat tartottunk a legjobb munkás és ifjúsági színjátszók bevonásával. S a vidéken számos helyen követték példánkat. A Híd nagyon szívesen látott lap volt a dol-

gozók körében, habár egyes községekben a csendőrség még az állandó olvasók nevét is följegyezte. Terjesztőinket állandóan zaklatták. Ezért többnyire terjesztőbizottságokat szerveztünk. Éveken keresztül utazgattam és szerveztem a legális terjesztőhálózatot (volt mögötte illegális szervezet is, a Párté). Hogyha egyik-másik terjesztőbizottsági tagot akadályozták, akkor a többiek szaladtak szét a lappal, mert mindig sietni kellett, nehogy idő előtt föl-tartóztassák. A kiskeresetű városi munkások is nehezen vásárolták a lapot, néha ketten-hárman is összeálltak, hogy előfizessenek, az örök-ké nyomorgó falusi földmunkások pedig gyakran tíz-tizenketten adták össze azt a néhány dinárt, amiért a lapot és a lap olcsó kiadványait megvásárolták. A Híd terjesztőbizottságai olvasókörieket szerveztek, és így azoknak is fölolvasták a Híd-at, akik nem tudták megvásárolni. Az olvasótábor tehát sokszorosan nagyobb volt a vásárlók számánál. A lap befolyása igen kiterjedt volt, mert néha éveken egyetlen mozgalmi lapja volt a vajdasági magyarajkú dolgozóknak.

F e h é r : A Híd értékes kiadványsorozatot is indított abban az időben. Bizonyos irodalmi élet is kialakult ilyen és hasonló akciói nyomán?

L a t á k : Úgy van. Amint már említettem, a Híd elsősorban mozgalmi lap volt. De kulturális, általános szellemi hatása igen széles körben kiterjedt az intellektuális dolgozók körében is. Barátságot kötöttünk művészekkel, a tisztességesebb polgári lapok szerkesztőjeivel. A Híd munkatársai szakszervezetekben, kultúrkörökben, ha kellett, valási egyesületeken keresztül is igyekeztek a népfronti politika szellemében minél kiterjedtebb körben hatni. Munkájukat nagyban támogatták a kis Híd-kiadványok.

F e h é r : Mely művek jelentek meg e sorozatban?

L a t á k : Megjelent a Magyar jobbagység története, Ady válogatott versei, egy Szovjet Szövetségről szóló gazdag tartalmú propaganda füzet, Fazekas Mihály Ludas Matyi-ja, József Attila vá-

logatott versei, a magam versei és még néhány alkalmi kiadvány. Legnagyobb vállalkozás volt mégis a Híd Naptára, amely jelentős terjedelmével és kiválóan értékes irodalmi tartalmával, gazdasági, politikai és kulturális cikkeivel nagyon megnövelte a Híd szellemének hatását. Ebbe a naptárba az anyag egy része a mitrovicai és lepoglavai fegyintézetből érkezett. Látoogatók csempézték ki a fegyházból ezeket az értékes kéziratokat. Most hirtelenében visszaemlékezve néhány marxista közgazdasági fejtegetést, a politikai helyzetet elemző publicisztikai cikkeket, aztán egy írást a modern születésszabályozásról, ezeket említhetném a Híd Naptárából. (A születésszabályozás akkor óriási probléma volt a proletáryomoruság idején.) A Híd saját kiadványai mellett külföldről beszerzett haladó szellemű könyvekből vándorkönyvtárakat állított össze és faluról-falura széjjelküldte Vajdaságba. Egy-egy vándorkönyvtár másfél-két év után került csak vissza, rongyosra olvasva. De sohasem veszték el, hacsak nem jött jelentés, hogy a csendőrség valamelyik letartóztatás alkalmával elko-bozta. Ilyen eleve tevékenységhez bizonyos irodalmi csoportosulás is szükséges volt, hogy a kortársi irodalom számos friss termékével is ellássuk az olvasókat. Jónéhány ismert író és közíró is szívesen küldte kéziratát a Híd-nak. Gál László állandó munkatársá szegődött. Herceg János is küldött kéziratokat. Álnéven vagy névtelenül sok kiváló publicista működött kézre a polgári lapok munkatársai közül is. A kiváló marxista tudós és író, Lőrinc Péter is a lap erőssége volt. Némely polgári lap főszerkesztője szintén támogatta népfront-politikánkat, mint például Szegedi Emil (aki írt is a Híd-ba), a Napló főszerkesztője; Gyöngyösi Dezső, az Új Hírek főszerkesztője; valamint Szirmai Károly, a Kalangya főszerkesztője, a ma is neves idős író. A Híd nevelte fiatal frógárda tagjainak helyet kínáltak irodalmi hasábjaikon a rokonszenvező polgári lapok. Polgári tisztlet is kezdte övezni a Híd irodalmi munkatársait és publicistáit, akadt már tisztességesebb rendőri közeg is, aki csinján bánt a Híd munkatársai-val.

F e h é r: Mivel vivta ki mindezt a Híd?

L a t á k: Erkölcsei befolyással az akkor egyre erősödő baloldali tömegmozgalmakban.

F e h é r: Kik voltak a lap rajzolóí és illusztrátorai?

L a t á k: A Híd szépítésében, illusztrálásában és aktuális grafikai munkáikkal fiatal vajdasági képzőművészeink közül jónéhányan közreműködtek, Hangya András, Kovács Sztrikó Zoltán, Almási Gábor, Boshán Sándor, Ács József és még számos egészen fiatal szobrász és festő. Az ő karrikatúráik, linómetazeteik és más művészi illusztrációik egyúttal állásfoglalást jelentettek a Híd mozgalma mellett.

F e h é r: A Híd jelképes elnevezését abból az úgynevezett hídverő szerepből kapta, amellyel egyengette az utat a Vajdaságban élő népek egymás felé való közeledésében. Miben mutatkozott meg leginkább a harcos folyóiratnak ez a szerepe?

LATÁK: A Híd először is hidat vert a fiatal és idősebb dolgozók rétegei közt. Később igyekezett értelmiségi és munkás, sőt paraszt körökben is egyaránt hatni. Azt hiszem, ez sikerült is szépen. Falukutatói cikkeiben, Vajdaság történetének földmunkás mozgalom történetének fölvezetésében, a kuruckor történetének folytatásos közlésében az itt élő népek közti barátság és sorsközösség hídját is építette. Hogy ezt még jobban szolgálhassa, a Híd kezdetől fogva a jugoszláv népek irodalmából is közölt szemelvényeket jó fordításokban. A Híd hasábjain jelentek meg először magyar fordításban Krleža Miroslav, Kosta Racin, Mihovil Pavlek Miškina, Tin Ujević és mások versei. Jovan Popović novelláit is fordítottuk, sőt ő maga is átültette nekünk magyarra egy-egy novelláját, mert jól bírta a magyar irodalmi nyelvet. Állandó érintkezésben voltunk

munkatársaink révén a belgrádi, zágrebi, sőt a macedón baloldali irodalmi csoportokkal. A vajdasági Kosac Kata egyes írásai is a Továbbban és a Híd-ban jelentek meg legelőször magyar fordításban Kaszás Katalin álneven. Később a Zena danas című lap is hozta írásait. Ez volt a lap hídverő szerepe, s most már láthatjuk, hogy milyen fontos utakat kezdett járni. Lehet, hogy ezzel kapcsolatban többet beszéltem mozgalomról, mint irodalomról. De éppen ez bizonyítja akkori haladó irodalmi tevékenységünk szervező összefüggését a való élettel. Egy része volt ez Vajdaság irodalmi és kulturális életének, mégpedig nagyon értékes része, akár támadták, akár elfogadták azt egyes körök.

F e h é r: A folyóirat alapítása óta 25 esztendő telt el. Bizonyosan nem tévedünk, ha úgy érezzük, hogy ez a negyedszázados múlt felveti a Híd szerepének és a Híd-mozgalomnak tudományos értékelését, ami mindaddig váratott magára.

L a t á k: Valóban, eddig csak nagyon szórványosan, inkább ünnepi alkalmakkor, egyes évfordulók kapcsán jelent meg egy-egy írás, valami értékezésféle a Híd sokágazatú tevékenységéről, és azok sosem foghaták át az egész mozgalom történetét. A két háború közti vajdasági magyar irodalom értékelése és a Híd irodalmi hatásának, de társadalmi, mozgalmi szerepének felmérése is várat magára. Valahogy pedig el kellene indulni vajdasági kulturális múltunk felmérése útján. Kezdő fiatal kritikusainknak fogalmuk sincs az akkori irodalmi termékekről, pedig anélkül a vajdasági irodalomra vonatkozó fejtegetéseik sokszor nélkülözik a reális alapot. Talán éppen a megújult, felfrissült Híd-nak, ezen a korokon átvívelő folyóiratunknak magának kellene megszerveznie a gyűjtést, vállalnia az anyag rendszerezését és földolgozását.